

Lesekartlegging for flerspråklige voksne

En manual med veiledning og kompetanseheving for lærere

Innhold

DEL 1 Lesing

Hva er lesing?	4
Utfordringer med leseinnlæring	5

DEL 2 Kartlegging

Hvorfor kartlegger vi?	7
Ulike former for kartlegging	7
Screening i hel klasse	8
– Ordkjedetesten	
– Skullerudleseprøvene	
Utvidet kartlegging en-til-en	11
Utredning hos logoped	13
Rutiner og rettigheter ved dysleksi	14
Tips til ledergruppa	15

DEL 3 Tiltak

Repetert lesing	17
Helhetslesing	19
Lesekurs	20
Stasjonsundervisning	21
Lesestrategier	23
Digitale hjelpemidler	23

Referanseliste	26
----------------	----

Innledning

Lesing er en avgjørende ferdighet for å kunne delta aktivt i samfunns- og arbeidsliv. For mange voksne flerspråklige, kan lesingen by på utfordringer.

I denne manualen vil vi belyse ulike faktorer som kan forklare vansker med å lese på et nytt språk.

Systematisk kartlegging er viktig for å identifisere de som strever, slik at vi kan undersøke nærmere hvorfor enkelte har en langsommere utvikling enn forventet. Målet er å gi den nødvendige støtten til disse deltakerne.

Vi har laget denne manualen for å hjelpe lærere med kartleggingsprosessen. Screeningen vi beskriver kan gjennomføres raskt i hel klasse og tiltakene vi foreslår er tilpasset både enkeltpersoner og hele klasser.

Bakgrunn

Innholdet i manualen bygger på erfaringer fra to prosjekter ved Oslo Voksenopplæring Skullerud; Lesekartlegging og Tidlig innsats.

Målet med prosjektene var å hindre lange løp og sikre tilpasset opplæring. Gjennom satsingene fikk vi systematisert arbeidet med leskartlegging, tolking og oppfølging. Dette har bidratt til at deltakere med manglende leseferdigheter blir oppdaget og får hjelp så tidlig som mulig, i klassen og individuelt.

Det ble utviklet leskartleggingsmateriell for alle deltakergrupper og en verktøykasse med metoder og ressurser for å styrke leseopplæringen.

Formålet med denne manualen er å:

- ▶ Bidra til mer innsikt om lesing og hvilke faktorer som kan påvirke leseutviklingen hos voksne
- ▶ Styrke forståelsen for hvordan systematisk leskartlegging, tolking og oppfølging kan bidra til tidlig innsats og mer tilpasset opplæring
- ▶ Gi konkrete verktøy for å gjennomføre kartlegging i klasserommet
- ▶ Få økt kunnskap om hvilke tiltak som styrker leseopplæringen

DEL 1

Lesing

Hva er lesing?

«Å kunne lese er å skape mening fra tekst. Lesing gir innsikt i andres erfaringer, meninger, opplevelser og skaperkraft, uavhengig av tid og sted».¹

Slik starter kapittelet om lesing i UDIRs rammeverk for grunnleggende ferdigheter. I rammeverket slås det videre fast at å utvikle lese- og skriveferdigheter er en forutsetning for livslang læring, og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte. I den videre teksten ser vi nærmere på lesing som grunnleggende ferdighet. Vi går gjennom begreper som er sentrale når vi skal kartlegge leseferdighetene til deltakere i voksenopplæringen.

I teorier om lesing er det vanlig å skille mellom de rent tekniske leseferdighetene (avkodning) og hvordan vi forstår det vi leser. Lesing kan dermed presenteres slik:²

Lesing = Avkodning x Språkforståelse

For å utvikle funksjonell leseferdighet må vi altså ha et samspill mellom avkodning og forståelse. Begge deler er like viktige for å forstå skriftlige tekster.

Avkodning er veien til å forstå et ord, og vi skiller mellom to ulike former:

- ♦ Fonologisk avkodning: avkodning av ukjente ord eller bokstavsekvenser
- ♦ Ortografisk avkodning: avkodning av kjente ord eller bokstavsekvenser som er lest flere ganger

Disse to formene for avkodning er gjensidig avhengig av hverandre og utvikler hverandre.

Fonologisk avkodning: koblingen av lyder og bokstaver

Fonologisk avkodning foregår når vi kobler språklyder til bokstavtegn. Når deltakeren jobber med å knytte lyder og bokstaver sammen, blir koblingene gradvis automatisert. For eksempel kobles bokstaven «b» sammen med lyden /b/ mange ganger. Når sammenhengen er automatisert vil deltakeren vite hvilken lyd det er med en gang hen ser bokstaven «b».

For at deltakerne skal gå videre i leseutviklingen er det avgjørende at alle språklyder automatiseres. Derfor er det viktig å jobbe med bokstavlyder fremfor bokstavnavn. Hvis vi leser bokstavnavn i stedet for lydene, blir for eksempel ordet SIL til ESSIEL.

Ortografisk avkodning: automatisere ord og lesing

Når den fonologiske avkodningen blir raskere og sikrere, og deltakerne bygger opp kunnskap om ords stave-mønstre, øker hastigheten og sikkerheten i lesingen. Slik blir ord fortløpende automatisert. Vi sier da at ord leses ortografisk. Etter hvert som de lesetekniske ferdighetene blir bedre, blir det lettere å få med seg innholdet i teksten.

Språkforståelse: å forstå innholdet i det vi leser

Språkforståelse er avgjørende for å forstå innholdet i det vi leser. Kunnskap om alle språkets sider, det vil si språkets form, innhold og bruk³, er viktig for en god språkforståelse.

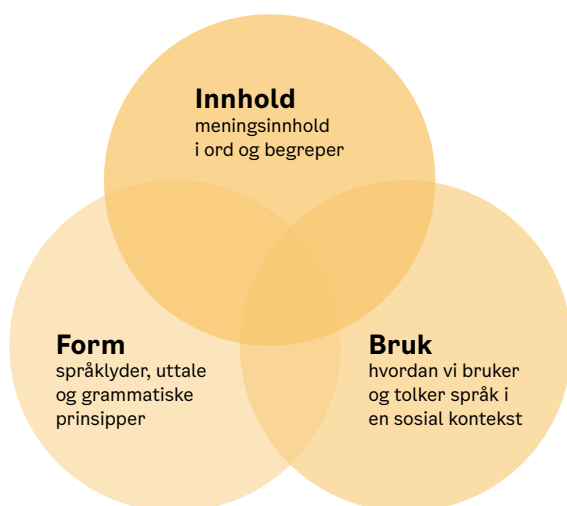
Å kjenne til ordenes oppbygning, betydning og bruksområde er av stor betydning i leseprosessen. Samtidig må vi forstå ordene i den sammenhengen de står i, både i en setning og i ulike typer tekster.

Hvis man har et mangelfullt ordforråd, vil det føre til dårligere forståelse av lest tekst. Det er derfor like viktig å jobbe med ordforråd og begrepsforståelse, samtidig som man jobber med avkodingsferdigheter.

1 Utdanningsdirektoratet 2017

2 Gough & Tunmer 1986

3 Bloom & Lahey 1978

Motivasjon og lesing henger tett sammen

Som vi ser må både avkoding og forståelse fungere sammen for at leseprosessen skal lykkes. Motivasjon er også en faktor som henger tett sammen med leseferdigheter, både i starten og i den videre utviklingen. Deltakere som strever med lesingen blir ofte demotiverte, noe som igjen fører til lite leselyst og dårligere leseferdigheter.

Utfordringer med leseinnlæring

For enkelte deltakere i voksenopplæringen er det vanskelig å lære seg å lese og skrive på norsk. Det kan være flere grunner til det:

- › Mangelfull skolegang
- › Opplevde traumer
- › Utfordrende livssituasjon
- › Mangelfulle norskferdigheter
- › Vansker med konsentrasjon og/eller oppmerksomhet
- › Utfordringer med kognitiv fungering
- › Vansker med syn eller hørsel
- › Språklige vansker på morsmålet
- › Dysleksi

Dysleksi er altså bare en av flere mulige årsaker til at en deltaker strever med leseinnlæringen. Dysleksi og flerspråklighet skal vi nå se nærmere på.

Dysleksi

Det finnes mange ulike definisjoner på dysleksi, men enkelt forklart kan det sies å være vedvarende vansker med avkoding og rettskriving.⁴ Årsaken til dysleksi forklares ofte med fonologiske vansker, det vil si problemer med å oppfatte og skille språklyder. Selv om vanskene først og fremst er knyttet til avkoding og rettskriving påvirker dysleksi også leseforståelsen og leseferdigheten som helhet. Noen typiske kjennetegn på dysleksi er:⁵

- › Vansker med å skille mellom språklyder.
- › Redusert leseflyt, for eksempel lesefeil og dårlig intonasjon.
- › Lav lesehastighet, noe som kan påvirke forståelsen.
- › Enkelt og lite variert språk når man skriver.
- › Vanskene er særlig tydelige når man skal lese nye og ukjente ord.
- › Vansker med å lese non-ord (tulleord).
- › Vansker med å lese ord kan avta med årene, mens vanskene med rettskriving ofte er vedvarende.

Dysleksi kan gå i arv, og risikoen øker til omkring 40–50 prosent når noen i nær familie har dysleksi.⁶

Dysleksi og flerspråklighet

Det kan være vanskelig å identifisere dysleksi hos personer som lærer norsk som andrespråk.⁷ En av årsakene til dette er at det kan være utfordrende å skille kjennetegn på dysleksi fra typiske vansker hos personer som lærer et annet språk. For eksempel finnes ikke språklyden /p/ på arabisk eller somali. Hvis en deltaker skriver «bakke» for «pakke» kan det forklares med overføring fra morsmål, og ikke nødvendigvis med dysleksi.

Personer med dysleksi vil oppleve vansker med lesing og skriving både på norsk og på morsmål. Det er vanskelig å finne ut om noen har dysleksi hvis de ikke har lært å lese og skrive på sitt eget språk. Men hvis de har gått på skole i hjemlandet og også hadde problemer med lesing og skriving der, kan det være lurt å kartlegge videre om det kan være dysleksi.

4 Høien & Lundberg 2017

5 Dysleksi Norge 2017

6 Statped 2025

7 Hundal & Fulland 2020

DEL 2

Kartlegging

Hvorfor kartlegger vi?

Systematisk kartlegging kan bidra til å fange opp deltakere som strever med lese- og skriveinnlæring. For at de skal komme videre i sin utvikling, er det viktig å finne ut hvorfor utviklingen går langsommere enn forventet. Kartleggingen kan også si noe om årsaken til utfordringene, og hvilke tiltak som bør gjennomføres for å øke deltakernes kompetanse i lesing og skriving. En slik kartlegging må være tilpasset voksne deltakere med minoritetsbakgrunn.

Mange deltakere har gått lenge i voksenopplæringen uten å ha særlig fremgang. Utfordringene oppdages ofte for sent fordi deltakerne ikke er klar over egne vansker, eller de skjuler manglende mestring. Informasjon om deltakernes utfordringer kan også forsvinne ved bytte av klasse eller skoletilbud. Systematisk lesekartlegging og registrering av resultater over tid kan være en hjelp for å hindre dette.

Ved å kartlegge vil vi oppdage de deltakerne som skiller seg ut fra lesenivået i klassen.

De som har bedre leseferdigheter enn gruppen, trenger å få større leseutfordringer, eller kanskje bytte klasse. Hos de som skårer mye lavere enn klassegjennomsnittet må vi undersøke grundigere for å finne ut hva dette skyldes. Har det sammenheng med manglende opplæring eller er det medfødte vansker som for eksempel dysleksi. Svake leseferdigheter kan, som tidligere nevnt, også skyldes andre forhold.

Ulike former for kartlegging

Kartlegging betyr egentlig bare «å finne ut» og forstås som et samlebegrep på ulike typer tester.⁸ Vi skiller her mellom tre ulike former for kartlegginger:

- Screening i hel klasse
- Utvidet kartlegging der screeningen har avdekket at en deltaker strever
- Utredning og diagnostisering hvis utvidet kartlegging tilsier det

HVA	Screening i hel klasse	Tolking av resultatene	Utvidet kartlegging for enkelte deltakere	Utredning for enkelte deltakere
HVEM	Hovedlærer	Teamet/avdelingen	Hovedlærer/ressurslærer	Logoped eller PPT
HVORDAN	Øving og gjennomføring (ca. 1 time)	Gjennomgå resultater og sette inn tiltak	En-til-en kartlegging for å få bedre innsikt	Kartlegging på norsk og morsmål
HVORFOR	Få innsikt i deltakernes og klassens nivå	Sikre tidlig innsats og tilpasset opplæring	Sikre riktig opplæringstilbud	Sikre særskilt tilrettelegging

Screening i hel klasse

Screening er tester der deltakeren skal lese og løse oppgaver individuelt innen en gitt tid, uten hjelp og støtte. Screeningen kan gjennomføres i hele klassen, og er derfor tidsbesparende. Testene kan gi en indikasjon på hvilke deltakere som trenger tettere oppfølging eller grundigere kartlegging.

Ordkjedetesten og Skullerudleseprøvene er screeningstester som gir en oversikt over klassens lesenivå. Prøvene kan også identifisere om en deltaker skårer under kritisk grense av det testen måler, som lesehastighet, leseforståelse og avkodingsferdigheter. Over tid kan prøvene vise om deltakerne har fremgang, stillstand eller tilbakegang i de ferdighetene testene måler. Resultatene av screeningstester sier ikke noe om årsakene som ligger bak.

Vi anbefaler å screene med Ordkjedetesten og Skullerudleseprøven to ganger i året. For å velge riktig nivå på Skullerudleseprøven, må læreren ta utgangspunkt i klassens antatte språknivå.

Ordkjedetesten

Ordkjedetesten er en standardisert screeningtest som måler *automatiserte ordavkodings-ferdigheter* og *ortografisk lesing*. Testen inneholder 90 ordkjeder hvor hver ordkjede består av fire ord. Deltakerne skal identifisere enkeltordene og dele opp så mange ordkjeder som mulig på fire minutter.

Testen kan *antydde* noe om kvaliteten på deltakerens lesing, ved å se på hvor mange ordkjeder en deltaker har rukket å dele opp i enkeltord, og hvor mange ordkjeder som er delt feil. Ordforrådet vil påvirke resultatet, uansett årsak.

- ▶ Testen er nyttig for å følge deltakernes utvikling, sammenligne resultater innad i klasser og for å sammenligne med samfunnsnormen.
- ▶ Den kan gi informasjon om hva slags tekster deltakeren har mulighet til å lese.

Screeningprøve	Nivå	Navn	Hva kartlegges?
Ordkjedetesten (med øveprøver og lærerveiledning)	3. trinn til voksen	Ordkjedetesten	Ferdigheter i automatisert ordavkodning
Skullerudleseprøver (med øveprøver og lærerveiledning)	A1-A2	▶ Alma ▶ Hvem skal passe barnet? ▶ Preti starter på skolen	Ferdigheter i lesehastighet og leseforståelse
	A2	▶ En vanlig dag ▶ Sadias historie ▶ Isak får ikke sove	
	A2-B1	▶ Maja fra Bergen ▶ Den superromantiske historien ▶ Usmans historie	
	B1	▶ Transport i Oslo ▶ Marie og Andrew – Kjærlighet ved første blick	

Testen er normert for elever fra 3. trinn i ordinær grunnskole og opp til videregående nivå, så normene kan derfor ikke overføres direkte til deltakere i voksenopplæringen.

Ordkjedetesten er hentet fra Logometrica. For å bruke denne fritt, må man kjøpe instruksjonshefte og kopieringsoriginaler fra dem. I tillegg har Skullerud utviklet en øveprøve og en mer detaljert lærerveiledning tilpasset målgruppen.

Skullerudleseprøvene

Skullerudleseprøvene er screeningprøver som måler *lesehastighet* (antall leste ord per minutt) og *leseforståelse*. Prøvene bygger på Carlsten leseprøver, men tekstene er tilpasset voksne flerspråklige med tanke på tema og språkunivers. På Skullerud Voksenopplæring har vi utviklet 11 unike tekster av varierende lengde og vanskegrad. Selv om prøvene er delt inn i nivåer fra A1 til B1, skal de ikke brukes til å bestemme hvilket språknivå deltakeren befinner seg på. Nivåene skal hjelpe læreren i å velge riktig prøve.

På Skullerudleseprøvene skal deltakeren lese så langt hen kommer på 10 minutter. Underveis i teksten er det forståelsesoppgaver som skal løses.

- ▶ prøven fanger opp deltakere som leser saktere enn forventet
- ▶ prøven sier noe om deltakernes leseforståelse – hvis en deltaker har mer enn 15–20 % feil i forståelsesoppgavene, bør man undersøke hva det skyldes
- ▶ resultatene må tolkes ut ifra klassens nivå og hvilken leseprøve som er valgt.
- ▶ prøven måler *ikke* norsknivået til deltakerne. Det er Norskprøvens oppgave.

Lav lesehastighet og/eller mange feil kan være tegn på svake avkodingsferdigheter, lav leseforståelse, gjetting eller andre lesevaner.

For å lese funksjonelt, må man som voksen morsmålsleser kunne lese minimum 100 ord per minutt med god

Skullerudleseprøvene (med øveprøver og lærerveiledninger) **må bestilles via hjemmesiden vår.**

Der kan du også bestille prøver på lavere nivåer hvis Ordkjedetesten og Skullerudleseprøvene er for vanskelige.

forståelse. Gjennomsnittet for norskspråklige lesere er ca. 250 ord, men dette avhenger av lesestoffet. Som en sammenligning må man ha et lesetempo på rundt 120 ord per minutt for å lese undertekster på TV.

Gjennomføring av screening

Steg 1: Velg riktig nivå på screeningprøvene

Det er viktig å finne riktig nivå på prøvene klassene skal gjennomføre. Ved for enkel eller for vanskelig prøve kan tolking av resultatene gi feilaktig informasjon.

For å finne en prøve som passer best til klassen, bør man ta utgangspunkt i klassens *antatte* norsknivå. Det er ikke et mål at deltakerne blir ferdige med prøvene i løpet av tiden de har til gjennomføring.

Steg 2: Gjør deltakerne trygge før testing

Mange deltakere kommer fra land der man blir sett ned på hvis man strever med lesing og skriving. Enkelte kan også ha opplevd en eller annen form for straff ved dårlige resultater på prøver. Derfor er det viktig at læreren trygger deltakerne ved å gjøre dem kjent med prøveformen og øve grundig i forkant. I tillegg bør man ufarliggjøre kartleggingsprøvene ved å vektlegge at:

- ▶ Lese- og skrivevaner er relativt vanlig, og har ikke nødvendigvis noe med deltakerens kognitive ferdigheter å gjøre.

- Prøvene er ment som en hjelp for læreren. Når læreren kjenner deltakerens lesenivå, vil det være lettere for læreren å tilpasse undervisningen slik at hen verken legger undervisningsnivået for høyt eller for lavt.
- Resultatene på prøvene kan gjøre at de som trenger hjelp får det raskere.
- Prøvene gir informasjon som er nyttig for å kunne sette inn tiltak. Tiltakene kan være for hele klassen, eller for enkeltdeltakere.

Steg 3: Øv på prøven i forkant

Øveprøver er en helt nødvendig del av kartleggingen. Hensikten med øveprøvene er å sørge for at deltakerne forstår hvordan kartleggingsprøvene skal gjennomføres. En god forståelse av prøveformen gjør at vi får testet det kartleggingene er ment for, og ikke hvorvidt deltakerne forstår prøveformen eller ikke. Under følger eksempler på hvordan dette kan gjøres:

- Læreren modellerer. Alt etter hvilken kartleggingsprøve som skal gjennomføres, skriver læreren ordkjerter eller setninger på tavla. Deretter forklarer hen hva som skal gjøres og viser dette konkret
- Læreren kan gjøre det samme på nytt, men la deltakerne foreslå løsninger.
- Deltakere som har forstått prøveformen kan forklare på morsmål til de som ikke har forstått.
- Under gjennomføringen av selve øveprøven, kontrollerer læreren at alle har skjønnet hvordan prøven skal gjennomføres og løses.
- Læreren gjennomgår øveprøven i plenum og forklarer eventuelle feil.
- Læreren sørger for at alle har forstått prøveformen før man går videre til selve kartleggingsprøvene.

Steg 4: Registrer resultatene

Skolen må ha et system for registrering av resultater for videre oppfølging av deltakeren. Det er viktig å ha med:

- Informasjon om deltaker: Navn, fødselsdato, morsmål og antall år i Norge
- Dato, lærer og klasse
- Relevante opplysninger fra andre samarbeidspartnere
- Merknad ved utvidet kartlegging eller andre spesifikke tiltak

Steg 5: Tolk resultatene

Å tolke kartleggingsresultater i lesing er sentralt for å kunne forstå deltakernes leseutvikling og identifisere hvem som trenger ekstra støtte. Resultatene gir grunnlag for å vurdere styrker og utfordringer hos den enkelte deltaker, slik at tiltak kan tilpasses deres behov. Det er viktig ikke bare å se et kartleggingsresultat isolert, men i sammenheng med andre resultater, deltakerens bakgrunn og klassens generelle lesenivå. Kartleggingsresultatene gir oss også informasjon om klassens lesenivå. Det vil hjelpe lærerne til å tilpasse undervisningen til faktisk nivå, og ikke det lesenivået man tror eller ønsker de er på.

Ved å tolke og drøfte resultatene i teammøter eller på avdelingen, kan skolen sikre en felles forståelse og samordne innsatsen. Dette bidrar til tidlig innsats, målrettet oppfølging og bedre læringsutbytte for alle deltakere. Før vi går videre til deltakere som har svake kartleggingsresultater, er det viktig å huske på deltakere som har gode, eller veldig gode, resultater. For disse deltakerne trengs mer utfordrende oppgaver og lesestoff på et høyere nivå. Man kan også vurdere å bytte klasse.

Etter gjennomføring av leskartlegging i klassen sammenlignes resultatet fra deltakerne i klassen. De som skiller seg ut, bør følges opp videre. Det kan være deltakere med:

- Lav lesehastighet
- Mange feil på leseforståelsen
- Mange feil på Ordkjedetesten
- Få løste ordkjedelenker
- Liten eller ingen utvikling siden forrige kartlegging

Ut ifra disse funnene må man deretter se resultatene i sammenheng med deltakernes:

- Muntlige nivå
- Alder
- Skolegang i hjemlandet
- Hvilket alfabet deltakerne har kjennskap til? (latinske, kyrilliske, arabiske...)
- Har det vært vanskelig å lese og skrive på morsmål?
- Hva slags skolegang og norskopplæring har deltaker hatt i Norge
- Hvor lenge har deltakeren gått i denne VO
- Oppmøte/fravær
- Dysleksi i familien
- Se resultatene i sammenheng med andre tester
- Man må også vurdere klassens generelle nivå på testene

Utvidet kartlegging en-til-en

Ved utvidet kartlegging ønsker man å avdekke mulige årsaker til at en deltaker strever med å lese eller forstå det hen leser. Oslo Voksenopplæring Skullerud har utarbeidet en liste med kriterier for å vurdere hvem som skal til utvidet kartlegging.

Deltakere som har svake resultater på screening-prøvene og som bør vurderes til utvidet kartlegging.

- Har vært i Norge i flere år.
- Har hatt systematisk lese- og skriveopplæring på norsk uten mye fravær.
- Har flere års skolegang fra hjemlandet.
- Har hatt utfordringer med lese- og skriveinnlæring på morsmål.
- Har et stort gap mellom det muntlige norsknivået og lese- og skriveferdighetene på norsk.
- Lite progresjon i lese- og skriveferdigheter.
- Har kjent dysleksi i familien (for eksempel barn).

Deltakere som har svake resultater fra kartlegging i klassen som foreløpig ikke skal til utvidet kartlegging:

- Har kort botid i Norge.
- Har ingen eller veldig lite skolegang.
- Har mye fravær og lite systematisk lese- og skriveopplæring på norsk.

HUSK! Deltakeren må få informasjon om hva som skal skje videre i kartleggingen og at kartleggingsresultatene deles mellom VO-sentrene, ressursteam og logoped-tjenester. Når deltakeren har forstått, må hen skrive under på et samtykkeskjema.

Gjennomføring av utvidet kartlegging

Steg 1: En samtale mellom deltaker og lærer

Språkbiografien er en samtale mellom deltakeren og deg som lærer. I samtalen snakker dere om språkbakgrunn, skolebakgrunn fra hjemlandet, norskopplæring i Norge, familie – og annen relevant informasjon om deltakeren. Språkbiografien gir læreren et godt grunnlag for å vurdere hvilke faktorer som påvirker deltakernes læringsprosess.

Steg 2: Kartlegg ferdigheter i bokstavkunnskap og lesing

Deretter kartlegger læreren deltakerens delferdigheter i lesing og skriving. I utvidet kartlegging er det oppgaver som handler om å lese og skrive bokstaver og lese ord. Disse oppgavene er hentet fra Arbeidsprøven som er utviklet av Statped.⁹

Oppgavene går ut på å:

- lese bokstavene
- finne ord på bokstavene
- skrive bokstavene
- lese lydrette ord, non-ord og ikke-lydrette ord.

I tillegg skal deltakeren lese høyt en enkel tekst, og gjenfortelle hva hen har lest.

Steg 3: Deltakeren lytter til en tekst og svarer på spørsmål

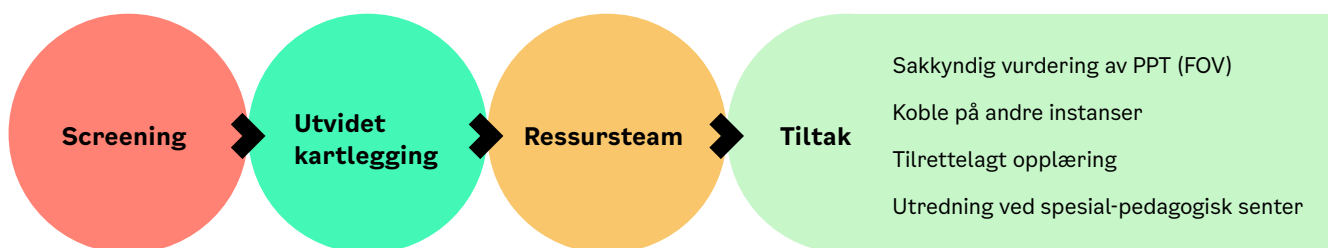
Etter leseoppgavene skal deltakeren lytte til en kort tekst som lærer leser én gang. Deltakeren gjenforteller og svarer deretter på spørsmål til teksten.

Steg 4: Deltakeren gjennomfører skriveoppgaver

I de to siste skriveoppgavene i kartleggingen er det først diktat av lydrette - og ikke-lydrette ord. Til slutt skal deltaker skrive en kort tekst. Resultatene fra kartleggingen gir informasjon om veien videre.

Steg 5: Etter kartleggingen

Ut ifra resultatet av kartleggingen får man informasjon om hva deltakerne mestrer, og hva de strever med. På bakgrunn av dette kan man lettere vurdere hva deltakeren bør jobbe videre med. Deltakeren kan ha behov for ekstra oppfølging i klassen, eller et lesekurs. I noen tilfeller meldes deltakeren opp til ressursteam. En utvidet kartlegging vil gi ressursteamet et godt vurderingsgrunnlag for å gi råd til videre tiltak.

Utredning hos logoped

Noen deltakere blir henvist videre fra utvidet kartlegging til utredning hos logoped. Oslo voksenopplæring Skullerud har ansatt logoped som jobber med dette. Hensikten med utredning vil hovedsakelig være å finne ut om deltakeren kan ha dysleksi og å anbefale tiltak og tilrettelegging. Denne kartleggingen er omfattende og inneholder en helhetlig vurdering av deltakerens bakgrunn og opplæringshistorikk, lese- og skriveferdigheter og leserelaterte kognitive ferdigheter. Oslo Voksenopplæring Skullerud har egne rutiner for kartlegging hos logoped, som dere kan se eksempel på her:

- Deltakeren og kartleggingsresultater diskuteres i ressursteam med PPT til stede. PPT bidrar med å vurdere hvem som bør henvises.
- Kontaktperson på skolen (for eksempel rådgiver) informerer deltakeren om kartlegging hos logoped og innhenter samtykke til å henvises. Deltakeren bør få informasjon om hensikten med kartleggingen og hva det vil innebære for deltakeren. Det kan for eksempel være relevant å forklare at kartleggingen kan hjelpe lærer med å tilpasse undervisningen. Det kan være nyttig å understreke at dette ikke er noen eksamen.
- Kontaktperson legger inn samtykkeskjema, henvisningsskjema, språkbiografi og kartleggingsresultater fra utvidet kartlegging i skolens arkivsystem. Kontaktperson informerer logoped via e-post om at henvisningen er klar. Av hensyn til personvern benyttes kun et anonymt deltakernummer (mappenummer) i slik kommunikasjon.
- Logoped informerer deltakeren om tid og sted på SMS, og oppdaterer rådgiver om avtalen. Logoped minner deltakeren på timen dagen før.
- Logopedene innhenter informasjon om deltakers bakgrunn og opplæringshistorikk gjennom samtaler og dokumentasjon fra skolen. Logoped kartlegger lese- og skriveferdigheter og leserelaterte kognitive ferdigheter som fonologisk bevissthet, fonologisk korttidsminne og -arbeidsminne og evne til rask automatisert benevning (RAN). Dersom deltakeren har fått lese- og skriveopplæring på morsmålet vil logoped gjøre en enkel undersøkelse av disse ferdighetene. Det benyttes en kombinasjon av dynamisk kartlegging og standardiserte kartleggingsverktøy, der dette er mulig. FLORO er et sentralt kartleggingsverktøy. Resultatene tolkes og ses i sammenheng med kartlegging og informasjon fra skolen. Tolk benyttes ved behov.
- Logoped vurderer om det er behov for et eget tilbakemeldingsmøte eller om tilbakemelding kan gis rett etter kartleggingen. Deltakere med dysleksi tilbys alltid tilbakemeldingsmøte, der de også får veiledning om dysleksi.
- Logoped skriver rapport med forslag til tiltak og eventuelt en uttalelse om dysleksi. Dokumenter godkjennes av avdelingsleder før de sendes til deltakeren.
- Logoped informerer kontaktperson på skolen om at rapport er klar i skolens arkivsystem. Ved behov gjennomføres det også tilbakemeldingssamtaler med rådgiver og/eller lærer. Lærere og rådgivere følger opp tiltak og tilrettelegging.

Rutiner og rettigheter ved dysleksi

Oslo Voksenopplæring Skullerud har utarbeidet rutiner for hva som skal skje dersom en deltaker får påvist dysleksi. Det er viktig at deltakeren får informasjon om hva dysleksi er, og hvilke rettigheter hen har. Skolen hjelper deltakeren med å melde seg inn i Biblioteket for tilrettelagt litteratur (Tibi) og Statped skolelydbok, for å få tilgang til lydbøker. Skolen søker også om programvare med lese- og skrivestøtte (for eksempel Lingdys eller IntoWords) for deltaker, og følger opp dette. Skolen har ansvar for å lære deltakeren å bruke programmet.

Med dysleksi følger også rettigheter. Under har vi samlet de mest sentrale rettighetene en deltaker i voksenopplæringen vil ha ved dysleksi.

- ♦ Rett til særskilt tilrettelegging ved vurderinger og på eksamen (jf. Forskrift til opplæringsloven §9-34).
 - Bruk av PC og programvare med lese- og skrivestøtte
 - Utvidet tid
 - Tilbud om å få oppgavene lest høyt
 - Tilbud om muntlige prøver i fag der skriftlige ferdigheter ikke prøves
 - ♦ Rett til nødvendige kompensatoriske hjelpemidler for lesing og skriving i opplæringssituasjoner (jf. Forskrift til Opplæringsloven § 11-5).
 - ♦ Deltakeren kan søke NAV om økonomisk støtte til programvare (Folketrygdloven § 10 -7).
 - ♦ Rett til tilpassede læremidler. Deltakeren kan få tilgang til digitale bøker eller nettbøker i de tilfellene dette er mulig, for eksempel Smart Bok eller Brettboka (Opplæringsloven § 11-14).
- ♦ Rett til individuell tilrettelegging på arbeidsplassen (Likestillings- og diskrimineringsloven § 22).
- ♦ Medlemskap i Biblioteket for tilrettelagt litteratur (Tibi) og Statped skolelydbok for å låne lydbøker gratis. Hos Tibi finnes både skjønnlitteratur og faglitteratur, og på Statped skolelydbok finner man ulike fagbøker som lydbøker. Last ned appen Tibi for å høre lydbøker på telefon etter innmelding.
- ♦ Deltakeren kan søke tilleggsstipend fra lånekassen hvis hen (på grunn av nedsatt funksjonsevne) bruker så mye tid og krefter på å studere at hen ikke kan ha lønnet arbeid ved siden av studiene. Hvis dette er aktuelt må deltakeren ta med dokumentasjon på dysleksi til fastlege, slik at fastlegen skriver under søknadsskjemaet. Dette gjelder deltakere i FOV, videregående eller høyere utdanning som har rett til lån og stipend fra lånekassen.
- ♦ Rett til tilrettelagt teoriprøve.
- ♦ Følg med på nettsidene til Dysleksi Norge for oppdatert oversikt over rettigheter.

Tips til ledergruppa

Jobb systematisk

- Prioriter lesing som satsningsområde i strategisk plan
- Sett av egne uker i skolens årshjul til leskartlegging, tolking og oppfølging
- Vær med på tolkingen for å få god oversikt over alle klassene
- Følg opp tiltakene som settes inn

Sett inn kompetansehevingstiltak

- Lag en kompetansehevingsplan som sikrer at alle ansatte har
 - lik grunnkompetanse om lesing som grunnleggende ferdighet
 - kunnskap om ulike metoder som bidrar til leseutvikling
 - opplæring i kompensatoriske, digitale hjelpemidler
 - opplæring i Lingdys for lese- og skrivestøtte ved dysleksi
- Jevnlig erfaringsdeling for å bygge team som deler og lærer av hverandre

Prioriter ressurser til lesing

- Ekstra ressurser i lesing kan
 - bistå i tolkingen av leskartleggingsresultater
 - veilede lærere og lede erfaringsdelinger
 - gjennomføre leskurs for enkeltdeltakere eller i små grupper
 - bidra med kurs og kompetanseheving for ansatte

Lag brukervennlige og sikre rutiner

- Gjør lærerveiledninger og øveprøver lett tilgjengelige
- Ha en prøveansvarlig som lager et system for bestilling av kartleggingsprøver
- Ha tydelige rutiner for lagring, deling og makulering av prøvene
- Sikre at prøveresultatene blir lagret i et skoleadministrativt system som følger deltakeren, uansett lærer-, klasse- eller skolebytte.
- Ved utvidet kartlegging, henvisninger og utredninger må dokumentasjonen lagres i deltakerarkivet.
- Sikre at reglene for personvern/GDPR følges, uansett lagringssystem.

DEL 3

Tiltak

Etter fullført kartlegging og tolking av resultatene må lærerteamet bestemme hvilke tiltak som skal settes inn. Eksempler på hvordan dere kan jobbe for å bedre deltakernes leseferdigheter er:

- › repetert lesing
- › helhetslesing
- › lesekurs
- › stasjonsundervisning
- › innføring i lesestrategier

Tiltakene kan brukes i hel klasse, tilpasses til liten gruppe eller til enkelt deltakere.

Repetert lesing

Metoden repetert lesing går ut på at man leser samme tekst, eller de samme ordene, flere ganger. Ifølge Tønnesen og Uppstad¹⁰ regnes metoden for å være den mest effektive for å fremme leseflyt, og metoden er særlig effektiv dersom en leser teksten høyt for andre. Forskning viser at alle lesere har god nytte av repetert lesing.¹¹

Etter å ha lest et ord flere ganger, dannes bilder av hele ordet eller deler av ordet i hjernen. Dette kalles for ortografiske representasjoner.

Når man automatisk gjenkjenner ordene, leser man hurtig og har lite bevisst oppmerksomhet på det tekniske i lesingen, slik som avkoding. Lesingen flyter og man kan rette oppmerksomheten sin mot vanskelige ord og innholdet i teksten, altså leseforståelsen, eller andre sider ved lesingen slik som uttale og intonasjon.

Under skisserer vi et forslag til hvordan man kan jobbe med repetert lesing.

Gjennomføring av repetert lesing

Steg 1: Definer målet med lesingen

Læreren **bør** definere klare læringsmål for hva deltakeren skal oppnå med repetert lesing. Det kan være:

- › forbedret uttale
- › økt ordforråd
- › forståelse
- › leseflyt

Målet skal uansett være å forbedre deltakerens leseferdigheter gjennom gjentatt eksponering for samme tekst eller ord.

Steg 2: Velg riktig tekst

- › Tekstene som brukes til repetert lesing bør være enkle, korte og sammenhengende.
- › 90–95 % av ordene bør være kjente fra før og kunne avkodes riktig.
- › Teksten bør helst være relevant og interessant for leseren.

Ifølge Klinkenberg¹² bør tiden for hver sesjon ikke være mer enn 15 minutter. Teksten som repeteres må derfor være relativt kort. Om man ønsker å jobbe med enkeltord, må det være tilstrekkelig med ord å øve på. En deltaker som leser 50 ord i minuttet, kan få en liste med 100 ord.

Steg 3: Modeller teksten ved å lese den høyt

Læreren gir en kort introduksjon til teksten slik at deltakerne blir forberedt på hva teksten handler om. Deretter modellerer læreren ved å lese teksten høyt mens deltakerne følger med i teksten. På den måten erfarer deltakerne hva som er et normalt lesetempo og flyt, og de hører hvordan ordene uttales. Lærer kan styre oppmerksomheten mot ordforråd og snakke om hva ulike begreper betyr, mot spesielle setninger og

¹⁰ Tønnesen & Uppstad 2014

¹¹ Klinkenberg 2005

¹² Klinkenberg 2005

bildemateriale, samt stille spørsmål om teksten for å sjekke forståelsen. I tillegg får deltakerne mulighet til å stille spørsmål om ord og uttrykk de ikke forstår.

Steg 4: Deltakerne leser teksten høyt

En og en deltaker leser deretter hele eller deler av teksten høyt, enten i klassen eller alene med lærer. Høytlesing kan avdekke eventuelle feillesinger eller om deltakeren gjetter i stedet for å lese. Før høytlesing i klassen er det viktig å forsikre seg om at deltakeren føler seg trygg og er komfortabel med dette.

Steg 5: Gi deltakerne konkrete tilbakemeldinger

Læreren gir deltakeren konkrete tilbakemeldinger på lesningen, både det som er positivt, men også på områder som kan forbedres. Hvis deltakerne ikke får direkte instruksjoner på sin høytlesning, vil de kunne videreføre dårlige strategier og feillesinger. Det er svært viktig at alle tilbakemeldinger og eventuelle korrigeringer gis etter at deltakeren er ferdig med å lese.

Steg 6: Repeter teksten

Å se at flere repetisjoner fører til at man leser ordene raskere og kommer stadig lengre i teksten er med på å synliggjøre fremgang i lesetempoet. Dette er med på å øke motivasjonen for å øve lesing.

Her er eksempler på hvordan det kan gjøres:

1. Deltakeren leser så langt hen kommer i teksten på x antall minutter. Merk av i teksten hvor langt hen kom. Deretter starter deltakeren lesingen fra begynnelsen av igjen, og leser på samme tid. Hvor langt kom hen nå?
– Ved en relativt kort tekst, kan dere ta tiden på hvor lang tid det tar å lese hele teksten fra gang til gang.

2. Deltakeren leser så mange ord hen klarer på x antall minutter. Merk av hvor langt deltakeren kom. Deretter leses ordene fra start igjen på samme tid. Leste hen flere ord nå?

– Hvor lang tid tar det å lese hele listen med ord fra gang til gang, ev. fra første til siste repetisjon?

Ifølge forskning¹³ kommer det meste av forbedringen i nøyaktighet og hastighet etter tre til fire gjennomlesinger. Repetert lesing av enkeltord kan kreve flere gjentakelser.

Steg 7: Deltakerne leser hjemme

Det er viktig at man har en konkret plan med lesingen. På Skullerud Voksenopplæring har vi god erfaring med å gi tekster som repetert lesing i lekse. Deltakerne må forplikte seg til å lese mellom 3–5 minutter daglig i minimum fire dager. De må sitte et rolig sted og lese teksten høyt for seg selv. Videre må deltakerne lese nøye og i et rolig tempo. Etter hver gjennomlesing må de registrere hvor mange ord eller hvor langt de har lest i løpet av økten. Å notere vanskelig ord og begreper kan også være en del av denne måten å jobbe med tekst på.

Leseregistreringsskjema for: _____

Du må lese mellom 3–5 minutter hver dag (minimum 4 dager)

- Du må sitte et rolig sted
- Du må lese høyt for deg selv
- Du må lese nøye og rolig, ikke fort
- Du må skrive ned ord du ikke forstår

Dato	Antall min.:	Antall ord:	Vanskelige ord:

Steg 8: Reflekter sammen om deltakerens forståelse

Etter hver leseøkt, kan man reflektere sammen med deltakeren over hva som ble forstått og hvilke forbedringer deltakeren og læreren har merket seg.

La deltakerne lese over tid

Deltaker bør lese jevnlig for læreren slik at læreren kan gi direkte tilbakemeldinger. Om ikke lærer har mulighet til å lese med hver enkelt deltaker på skolen, kan deltakeren lese inn teksten i for eksempel funksjonen Lesefremdrift på Teams, i "Whatsapp" eller som melding på telefon. Lærer gir tilbakemelding ved anledning.

Å lese samme tekst eller ord flere ganger kan gjøre at enkelte deltakere lærer teksten eller ordene utenat og dermed ikke leser, men nærmest resiterer teksten. En observant lærer vil merke dette når hen «hører» deltakeren. Hvis det bare er snakk om å øve på lister med enkeltord, kan man ved høytlesing bytte ordrekkefølge.

For flere tips til hvordan jobbe med repetert lesing, anbefales *Å bedre barns leseflyt* av Jan Erik Klinkenberg (2008) eller sidene til [Nasjonalt lesesenter](#).

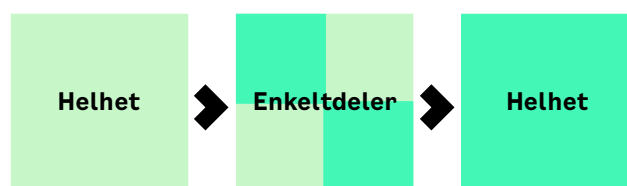
Helhetslesing

Helhetslesing er en metode som blir brukt for å øke den fonologiske og språklige bevisstheten. Det er hovedsakelig avkoding som er i fokus, men å arbeide etter helhetslesemetodikken vil være med på å øke deltakernes ordforråd og leseforståelse. Hvis dere kombinerer helhetslesing med repetert lesing, vil også leseflyten og lesetempoet bli bedre.

Arbeid med helhetslesing foregår i tre faser og alle fasene er med i hver undervisningsøkt. Som et alternativ kan fasene i helhetslesing organiseres som stasjonsundervisning. Uansett hvilke ytre rammer dere velger,

danner disse tre fasene en indre struktur som styrker språk og leseteknisk utvikling.

I korte trekk dreier helhetslesing seg om å lese hele teksten, jobbe med enkeltdeler (som for eksempel ord, stavelser, meningsbærende enheter osv.) for så lese hele teksten igjen, med bedre forståelse og flyt.

Gjennomføring av helhetslesing

Fase 1: Helheten i en tekst

Undervisningen tar utgangspunkt i en helhetlig tekst hentet fra en lærebok, skrevet av læreren eller en tekst deltakeren har valgt selv. Det viktigste er at ca. 80 % av ordene er kjente for deltakerne og at de er interessert i å lese. Innen øktens slutt, skal deltakerne kunne lese teksten med god flyt. Det betyr at de leser 90–100% av ordene med letthet og har oppmerksomheten rettet mot meningen i teksten.

I denne første økten bør dere bruke tid på å snakke om hva teksten handler om, hente fram deltakernes bakgrunnskunnskap om emnet og avklare nye ord. Da styrkes deltakernes forståelse av teksten, og språket som brukes i den.¹⁴

Deretter leser læreren teksten høyt, slik at deltakerne kan høre og avklare forhold som er uklare. Det er for eksempel selve innholdet, uttale, grammatikk og vanskelig ord. Videre leser deltakerne teksten høyt uten at lærer korrigerer eventuelle feil. Læreren kan notere feilene og bruke det senere som utgangspunkt for arbeid i fase 2, eller det kan være med på å gjøre evalueringen av lesingen i fase 3 lettere.

Fase 2: Enkeltdeler av teksten og vanskelige ord

I denne fasen jobber man med vanskelige ord fra teksten. Disse bearbeides på mange ulike måter, så denne fasen pleier å ta mest tid. Ut fra deltakernes nivå innebærer dette alt fra å jobbe med bokstavlyder og stavelser til grammatisk kunnskap om ord og setninger. Ved å jobbe variert med ordene tvinges deltakerne til å være oppmerksomme på de språklige detaljene. For tips til konkrete måter å jobbe med språket i denne fasen anbefales boken *Når lesing er vanskelig – Leseopplæring på grunnleggende nivåer for unge og voksne*¹⁵.

Fase 3: Hele teksten leses på nytt

I fase 3 leses hele teksten som ble gjennomgått i fase 1 om igjen, gjerne flere ganger. Nå med spesielt søkelys på de ordene det ble jobbet med i fase 2. Har man jobbet godt i fase 2, bør deltakeren nå inneha en større språklig bevissthet og forståelse av teksten, både når det gjelder form og innhold.

Formålet med denne fasen er å sikre at deltakeren anvender det de har lært, og oppnår god lesing av teksten.¹⁶ Deltakeren skal altså kunne lese teksten med godt tempo, flyt og forståelse før undervisningsøkten er over.

Lesekurs

Lesekurs er et tilbud om lesetrening for deltakere som trenger ekstra støtte i leseutviklingen. Kursene kan organiseres i hel klasse, små grupper eller individuelt. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har i samarbeid med Vigdis Refsahl utviklet seks digitale forelesninger om lesing for lærere på ungdomstrinnet, videregående opplæring og voksenopplæring.¹⁷ I forelesningsfilm nr. 6 snakker hun om å organisere intensive leseperioder.

Vigdis Refsahl introduserer klasselesekurs for hel klasse eller intensive lesekurs for mindre grupper. Innholdet i kursene kan være:

- › Ordavkoding
- › Lesestrategier; som f.eks. å kunne lese lange og/eller vanskelige ord på en sikker og god måte
- › Grammatisk informasjon
- › Ordbøyninger og avledninger
- › Ordklasser og setningsstrukturer
- › Leseforståelse

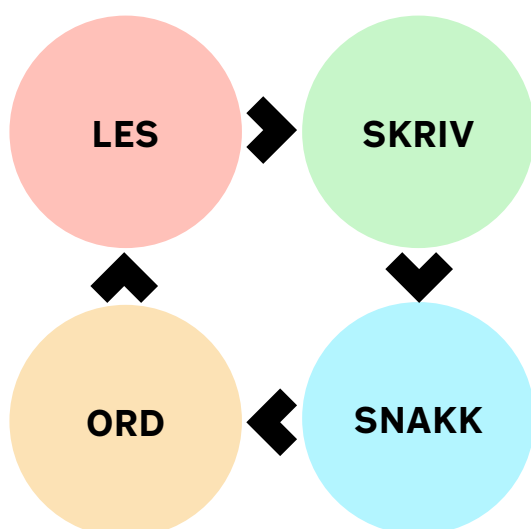
¹⁵ Refsahl 2012

¹⁶ Statped 2025

¹⁷ Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring [NAFO] u.å.

Forslag til organisering av lesekurs i små grupper

- › Kurset bør foregå tre ganger i uken med en varighet på ca. åtte uker. En økt vil ha varierende lengde med tanke på gruppestørrelse.
- › Jobber man individuelt med en deltaker kan 20–30 minutter være nok. Dersom man har en liten gruppe med to til fire deltakere kan man jobbe opp mot 45 minutter. Den som leder lesekurset får en unik mulighet til å tilpasse undervisningen, ut ifra hva deltakerne strever med.
- › Man kan bruke ulike verktøy som deltakerne bør jobbe med, men som ikke passer for hele klassen. Stenbråtenmetoden er et eksempel som passer til å jobbe med grunnleggende leseutvikling.
- › Eksempler på digitale pedagogiske programmer finnes under avsnittet om digitale hjelpemidler.

Stasjonsundervisning

Stasjonsundervisning er en undervisningsmetode som bidrar til høy deltakeraktivitet og samarbeidslæring. I tillegg gjør den det mulig å arbeide med grunnleggende ferdigheter tilpasset deltakernes nivå.

Organisering av stasjonsundervisningen

Læreren gjør rommet klart før undervisningen starter. Det rigges opp til fire stasjoner. På hver stasjon skal det være plass til tre–fem deltakere. Oppgavene og instruks til deltakerne skal ligge klare på bordet.

Læreren setter sammen grupper etter hva de skal jobbe med og om de skal være nivådelte eller med læringspartnere. Deltakerne bruker 20–30 min. per stasjon og flytter seg gruppevis fra stasjon til stasjon. Tiden vil variere ut ifra klassens størrelse og arbeidsmengde på hver stasjon. Alle gruppene skal innom alle stasjonene.

Trygghet til hverandre og kjennskap til temaet

Det er viktig at deltakerne er trygge på hverandre når de jobber med stasjonsundervisning, fordi trygghet i deltakergruppen skaper et bedre læringsmiljø og legger til rette for godt samarbeid, deltakelse og faglig utvikling.

Stasjonsundervisning krever at deltakerne jobber sammen i små grupper, ofte uten direkte tilsyn fra læreren hele tiden. Når de er trygge på hverandre tør de å stille spørsmål og bidrar mer aktivt i diskusjoner og oppgaveløsning. Det er også mer rom for å gjøre feil, som er en viktig del av læringsprosessen. Hvis deltakerne har et trygt læringsmiljø, er det lettere å ta imot korreksjon.

Husk at deltakerne starter på forskjellige stasjoner. Derfor er det avgjørende at de har hatt en økt med aktivisering av forkunnskap og introduksjon til temaet tidligere. Poenget med stasjonsundervisningen i denne sammenhengen er at de skal få en bredere begrepsforståelse og øke sine grunnleggende ferdigheter.

Forslag til oppgaver på stasjonene

LES

Mål: øve på uttale, og å forstå begreper, ord og uttrykk i konteksten

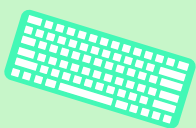

Læreren velger en tekst tilpasset deltakernes nivå og legger et eksemplar til hver deltaker på stasjonen. Det er en fordel at alle deltakere på stasjonen har en egen tekst. På arket kan de notere forklaringer eller oversette vanskelige ord til morsmål. Læreren markerer vanskelige ord og uttrykk i teksten sammen med deltakerne.

Deltakerne tar tur og leser teksten høyt, klart og tydelig. Alle skal lese! Når de er ferdige, kan de snakke sammen og hjelpe hverandre med å forstå innholdet og de markerte ordene.

SKRIV

Mål: skriftlig trening

Her er det mange muligheter, men oppgaven må sørge for at alle i gruppen skriver. Et eksempel kan være:

Læreren lager kort med setningsstartere, enten fra teksten fra LES-stasjonen, eller egne setninger tilknyttet tema. Setningsstartere er ord eller fraser som skal være til hjelp for å lage en setning. Det kan f. eks være: «På bildet ser jeg...», «Jeg er glad for...» eller «I dag er det ...». I en argumenterende tekst kan det være: «Etter min mening...», «For det første...» og «Til slutt vil jeg si...»

Deltakerne trekker et kort etter tur. Den som har trukket kortet, leser høyt setningsstarteren. Alle i gruppen skriver den ned og fullfører setningen etter

eget ønske. Når alle er ferdige, leser hver deltaker sin setning høyt. De andre kan stille oppklarende spørsmål eller gi råd ved feil.

SNAKK

Mål: øve på muntlige ferdigheter

Læreren kan lage forskjellige oppgaver, men det er viktig å legge til rette for at alle på stasjonen skal få mulighet til å snakke.

Det kan for eksempel være:

- Kort med spørsmål tilknyttet teksten eller temaet
- Setningsstartere
- Case-oppgaver tilknyttet temaet
- Refleksjonsoppgaver
- "Odd one out"
- Alias og andre typer spill som øver muntlige ferdigheter

ORD

Mål: forstå ord, uttrykk og begreper, og øke ordforrådet

Læreren lager kort med begreper, ord og uttrykk fra teksten og legger dem på bordet. Deltakerne trekker et kort etter tur, leser begrepet høyt, klapper stavelser og forklarer for andre hva begrepet betyr. Hvis deltaker ikke forstår begrepet, kan de hjelpe hverandre med å forstå eller oversette til morsmål. Deretter lager hver deltaker i gruppen en muntlig setning der hen bruker begrepet. Setningen kan være knyttet til tema, men det er ikke nødvendig.

Lesestrategier

Det finnes mange ulike lesestrategier man kan bruke i hel klasse. Vi kan bruke lesestrategier før, under og etter lesing for at deltakerne kan forstå teksten bedre og utvikle sine leseferdigheter.

Før dere leser

1. Forutsi innhold: Se på overskriften og bildene. *Hva tror du teksten handler om? Gjerne først på morsmål.*
2. Aktivere forkunnskaper: Diskuter hva deltakerne allerede vet om emnet. *Hva har de lært tidligere? Lag gjerne tankekart.*
3. Sjekke ordforråd: Gå gjennom nye ord og uttrykk. *Hva betyr de? Bruk bilder eller oversettelser.*
4. Stille spørsmål: Lag spørsmål om teksten før de leser, som «*Hvorfor skjedde dette?*» eller «*Hvem er hovedpersonen?*»

Mens dere leser

1. Les teksten høyt sammen: Enten i kor med hele klassen, som to og to, eller høyt med læreren en-til-en. Det hjelper på uttale og forståelse.
2. Understreke/notere: Merk eller skriv ned viktige setninger og ord under lesingen. Oversett ord man ikke forstår til morsmål. Bruk knyttneveprøven for å finne en passe utfordrende tekst. Knyttneveprøven betyr at man bøyer en finger for hvert ord man ikke kan lese eller ikke forstår på en side av en bok. Har man bøyd alle fingrene før siden er lest ferdig, er boka sannsynligvis for vanskelig. Da kan man prøve en side til, eller finne en lettere bok.
3. Pause og oppsummere: Stopp opp etter hvert avsnitt for å oppsummere hva som har skjedd.

Etter at dere har lest

1. Diskusjon: Snakk om teksten med de i andre i klassen. *Hva likte de? Hva var overraskende?*
2. Skriv en kort oppsummering av teksten med egne ord.
3. Svar på spørsmål knyttet til teksten. Dette kan være både skriftlig og muntlig.
4. Refleksjon: Tenk over hva dere har lært. Hvordan kan dette brukes i virkeligheten?

Digitale hjelpemidler

Digitale hjelpemidler er viktige verktøy for å hjelpe alle deltakere med å lære å lese, og kan være spesielt nyttig for dem som har lese- og skrivevansker. Disse hjelpemidlene kan gjøre det lettere å trene på bokstavlyder, øke lesehastigheten og forbedre leseforståelsen. For deltakere med dysleksi kan slike verktøy være avgjørende for å kompensere for utfordringer og for å fremme læring.

Automatisering av bokstavlyder

- ▶ **Grapho Game:** Dette er en app for telefon og læringsbrett, for å lære å koble bokstav og bokstavlyd, og etter hvert to- og trelydsord. Programmet er innstilt på hvilke bokstaver deltaker mestrer.
- ▶ **AskiRaski:** Programmet er et nettbasert verktøy for intensiv lesetrening. Elevene lærer teknikken å lese, gjennom trening i å høre, finne, skrive og lese enkeltord og setninger. I Aski Raski blir enkeltord brutt ned til én og én lyd som settes sammen til stavelser og ord.

Lesehastighet og leseforståelse

- Lesetrim: Viser 300 høyfrekvente ord. Her kan man lese 10 ord av gangen, og regulere tiden ordet vises på skjermen og tiden mellom ordene.
- Lesetreet: Programmet har to hoveddeler:
 - Lesedrift og skriveøvelse er et program som hjelper deltakerne med å øve på helordslesing (ortografisk avkoding).
 - Grunnleggende norsk retter seg mot innlæring av ord og begreper, samt enkel grammatikk.
- Vi leser: For nyankomne minoritetsspråklige elever som skal lære å lese for første gang og for elever som kan lese, men som skal lære å lese det latinske alfabetet.
- Leap Learning: Brukes på læringsbrett og pc. Leap Learning tilbyr en samling av utdanningsapper, med over 500 apper utviklet for grunnleggende lese- og skriveopplæring, matematikk, logikk og entreprenørskap. Appene er tilpasset ulike behov og kan brukes på flere måter.

Muntlige ferdigheter

- Bildetema er en flerspråklig bildeordbok med bilder, tekst og lyd som kan brukes i barnehage, skole og voksenopplæring.
- Morsmål.no er en nettside med flerspråklige ressurser for barnehage og skole.
- Vi snakker er et program som legger til rette for språktrening, men som ikke forutsetter lese- eller skriveferdigheter.

Kompenserende hjelpemidler

- Google Lens (IOS og Android)
Appen kan oversette tekst til mer enn 100 ulike språk og leser opp teksten.
- Microsoft Lens (IOS og Android)
Ta bilde av tekst med mobilen og få den lest opp med funksjonen Engasjerende leser. Dette kan være en nyttig app for deltakere som strever med lesing.
- Google translate er et oversettelsesverktøy til telefon, nettbrett og pc.
- Sett ned hastighet på videoer. Da blir det lettere å både høre og lese.
- Lesefremdrift i Teams er en funksjon hvor læreren deler ut oppgaver, og deltaker kan øve på alt fra enkeltord til setninger. Verktøyet brukes for å støtte og spore leseflyt i undervisningen. Deltakerne tar opptak av høytlesningen på mobilen eller datamaskin og sender det til læreren. Kan brukes på mobil, iPad og datamaskin.
- Engasjerende leser gjør at man kan få tekst opplest.
- KI Osloskolen er en trygg og sikker måte å bruke kunstig intelligens på. Løsningen bruker ikke eller lagrer personopplysninger.
- Voki er beregnet på voksenopplæringen. Nettjenesten er kunstig intelligens hvor du blant annet kan få rettet tekster, lære nye ord og øve til muntlig norskprøve.

Referanseliste

- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language Development and language Disorders*. John Wiley & sons.
- Duna, K., E., Frost, J., Godøy, O., & Monsrud, M.-B. (2008) *Arbeidsprøven*. Bredtvet kompetansesenter.
Hentet 18. august 2025 fra <https://www.statped.no/ressurser-og-verktoy/ressurser/arbeidsproven/>
- Dysleksi Norge. (2017). *Faglige retningslinjer for kartlegging, utredning og oppfølging av elever med dysleksi*.
<https://dysleksinorge.no/wp-content/uploads/2017/08/faglige-retningslinjer-versjon-23.pdf>
- Dysleksi Norge. (u.å.). *Hva er forskjellen på screening, kartlegging og utredning?* Hentet 18. august 2025 fra
<https://dysleksinorge.no/hva-er-forskjellen-pa-screening-kartlegging-og-utredning/#:~:text=%C3%85%20kartlegge%20betyr%20egentlig%20bare%20%E2%80%9D%C3%A5%20finne%20ut%E2%80%9D.,begrepene%20vi%20forholder%20oss%20til%20p%C3%A5%20denne%20siden.>
- Gough, P. B., & Tunmer, W. E. (1986). Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and special education*, 7(1), 6-10.
- Hundal, K., S. & Fulland, H. (2020, 14. oktober) *Dysleksi og andrespråklæring*.
<https://nafo.oslomet.no/dysleksi-og-andresprakslaering/>
- Høien, T. & Lundberg, I. (2017). *Dysleksi – Fra teori til praksis* (5. utg.). Gyldendal akademisk.
- Klinkenberg, J., E. (2005). *Å bedre barns leseflyt*. Aschehoug & co.
- Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. (u.å.). *Leseopplæring for nyankomne unge og voksne*.
Hentet 18. august 2025 fra <https://nafo.oslomet.no/kompetanseheving/nettbaserte-kurs/leseopplaering-for-nyankomne-unge-og-voksne/>
- Refsahl, V. (2012). *Når lesing er vanskelig – Leseopplæring på grunnleggende nivåer for unge og voksne*. Cappelen Damm akademisk.

Hege Reinholt
Cecilie Stærfelt
Susanna Korvald
Heidi Emilie Børresen
Nina Høeg

Hege Reinholt

Cecilie Stærfelt

Susanna Korvald

Heidi Emilie Børresen

Nina Høeg

